

Funk_R_1991b-pl

Przedmowa

Rainer Funk

„Przedmowa,“ in: Patologia normalności. Przyczynek do nauki o człowieku, edited and with an introduction by Rainer Funk, Krakow (Etudia) 2011, pp. 5-10.

Copyright © 1991 and 2011 by Rainer Funk, Ursrainer Ring 24, D-72076 Tuebingen, Germany; E-Mail: funk[at-symbol]fromm-online.com.

Na początku lat 50. Erich Fromm zajął się intensywnie zagadnieniem, czy człowiek żyjący we współczesnym społeczeństwie przemysłowym jest jeszcze zdrowy psychicznie. Z tego względu wykorzystywał różne zaproszenia na wykłady i odczyty do wypowiadania się na ten temat. Szczególnie jego nowy socjopsychologiczny punkt wyjścia w rozważaniach umożliwił mu przekształcenie metody psychoanalitycznej w rozległą krytykę patologii „normalnego“, przystosowanego społecznie człowieka. Tym samym mógł poddać gruntownej analizie rozpowszechnione żarliwe dążenia, które dominują w zachowaniach społecznych i przez to kształtują obraz normalności. Fromm odpowiedział na nowo w wyczerpujący sposób na pytanie, co naprawdę sprzyja zdrowiu psychicznemu, a co wywołuje u człowieka chorobę.

Zamiarem Fromma jest powiązanie usilnych dążeń kształtujących zachowania z warunkami gospodarczymi i społecznymi, tak że cechy charakteru niezmiernie powszechne w społeczeństwie mogą być pojmowane jako wynik procesu dostosowania się do danej sytuacji społeczno-ekonomicznej. Metoda ta doprowadziła Fromma w latach 30 do odkrycia autorytarnego charakteru społecznego [*authoritarian social character*], pod koniec lat 40 do odkrycia charakteru marketingowego [*marketing character*], a na początku lat 60 do odkrycia nekrofilnego charakteru społecznego [*necrophilic social character*].

Analiza współczesnych metod produkcji i analiza psychicznych zdolności przystosowania, przy pomocy których człowiek próbuje sprostać wymaganiom obecnej gospodarki, wykazuje, iż od człowieka wymaga się postaw psychicznych i cech społecznych, które powodują u niego chorobę psychiczną. To co jest korzystne dla funkcjonowania obecnego systemu ekonomicznego, okazuje się być szkodliwe dla psychicznego zdrowia człowieka. Zatem to, dzięki czemu ktoś w dzisiejszym społeczeństwie osiąga sukces, przy bliższym przyjrzeniu okazuje się niekorzystne dla jego zdrowia psychicznego. Dlatego powstaje podejrzenie, że to co normalne, stanowi wyraz chorobliwego rozwoju.

Fromm bada patologię normalności, ukazując skutki gospodarki rynkowej wywołujące w człowieku chorobę. W centrum tego cierpienia znajduje się rosnąca niezdolność człowieka do pozostawania w kontakcie z rzeczywistością. Fromm rozwija kliniczne pojęcie wyobcowania i demonstrowuje jego różnorodne przejawy i implikacje. Najistotniejsza implikacja dotyczy nowego pojmowania człowieka i jego zdrowia psychicznego. Te nowe teorie prowadzą do programowego postulatów stworzenia

humanistycznej nauki o człowieku.

Niniejsza książka łączy w sobie na pierwszy rzut oka różnorodne artykuły: pierwsza część zawiera cztery wykłady z 1953 roku i jeden wykład z 1962 roku, które zachowały się w formie odpisów z taśm magnetofonowych (transkrypcji). Jest w nich mowa o zdrowiu psychicznym i panujących w społeczeństwie patologiiach normalności. Druga część traktuje o nowej nauce o człowieku związanej z patologią obecnej kultury, a przedstawionej w krótkim programowym artykule z 1957 roku, którym Fromm chciał zapoczątkować działalność „Instytutu Nauki o Człowieku“, jak również w obszerniejszym artykule naukowym poświęconym aksjomatowi, że człowiek z natury jest leniwy. Właśnie ten artykuł z lat 1973 i 1974 może [007] zilustrować, w jaki sposób Fromm usiłuje uciec od patologii normalności w sferze naukowej. Z jednej strony odpowiada na pytanie interdyscyplinarnie, patrząc całościowo na rezultaty badań różnorodnych gałęzi nauki, i krytycznie ocenia ich znaczenie ideologiczne pod kątem przyjętego wizerunku człowieka. Z drugiej strony łączy wyniki badań różnorodnych dyscyplin ze swoimi teoriami o zdrowiu psychicznym, które opierają się na humanistycznym obrazie człowieka.

Cztery wykłady dotyczące patologii normalności współczesnego człowieka, teraz zostają opublikowane po raz pierwszy. Fromm wygłosił 26 i 28 stycznia oraz 2 i 4 lutego 1953 roku w New School for Social Research w Nowym Jorku. Fromm miał wykłady i seminaria w tej placówce już od 1941 roku, przy czym tematy poruszane tam przez niemal 20 lat odzwierciedlały za każdym razem aktualne zainteresowania Fromma określonymi zagadnieniami. Od 1950 roku Fromm mieszkał w Meksyku, gdzie miał niezbędny dystans kulturowy, z którego mógł krytycznie obserwować amerykańskie społeczeństwo ery przemysłowej. Pod koniec wykładu zatytułowanego „Wkład nauk społecznych w zdrowie psychiczne społeczeństwa“, wygłoszonego 11 grudnia 1951 roku podczas Fourth Congress of Mental Hygiene w Meksyku, w którym Fromm po raz pierwszy przedstawia swe zainteresowanie powiązaniem między społeczeństwem a psychiką oraz pojęciem zdrowia psychicznego, opisuje Meksyk jako kraj nowoczesny, „w którym kultura starej tradycji jest wciąż żywa – kultura w której ludzie mogą sobie pozwolić na ‘lenistwo’, ponieważ potrafią cieszyć się życiem; gdzie stolarz wciąż znajduje przyjemności w wykonaniu dobrego krzesła, a nie myśli jak wykonać je szybko i tanio; gdzie chłop woli mieć wolny czas niż więcej pieniędzy“ (E. Fromm, 1952, s. 42).

Cztery wykłady, które Fromm wygłosił w 1953 roku w New School for Social Research, zostały umieszczone w [008] wykazie wykładów pn. „Zdrowie psychiczne we współczesnym świecie“. Nawiązują one do analizy orientacji marketingowej Fromma w książce „Man for Himself“ (1947) opublikowanej w 1947 roku, przy czym w znacznie szerszym stopniu prezentują psychodynamikę procesu alienacji w gospodarce rynkowej. Fakt, iż nie odbieramy pustki/wypalenia i dewaluacji/ obniżenia wartości człowieka i uzależnienia od rynku jako czegoś anormalnego, stanowi wyłącznie oznaką tego, co Fromm w „Zdrowym społeczeństwie“ (1955a) określa patologią normalności.

Drugi wykład „Pojęcie zdrowia psychicznego“ opublikowany po raz pierwszy w drugim rozdziale niniejszej książki Fromm wygłosił 1 grudnia 1962 roku z okazji „Latynoamerykańskiego seminarium o zdrowiu psychicznym“, zorganizowanego przez Panamerykańską Organizację Zdrowia, regionalną Organizację Światowej Organizacji Zdrowia w Cuernavaca w Meksyku. Wykład zarejestrowany na taśmie magnetofonowej

został przetranskrybowany i opracowany przez Ericha Fromma, ale nigdy nie został opublikowany. Tenże wykład ma jednak doniosłe znaczenie z wielu powodów. Jest pierwszym dokumentem związanym z odkryciem przez Fromma nekrofilii (informację o jej odkryciu Fromm opublikował dopiero dwa lata później w książce „Serce człowieka“, 1964). Fromm mówi po raz pierwszy w tym wykładzie o narcyzmie jako chorobie psychicznej współczesnego społeczeństwa, w końcu także w tym miejscu, podobnie jak w wykładach z 1953 roku, traktuje wyobcowanie jako fenomen istotny pod względem klinicznym.

Istnieje jednak wyraźna różnica pomiędzy wykładem z 1962 roku i wykładami z 1953 roku: zasadnicze uznanie dla gospodarki rynkowej i przeświadczenie o możliwości pokonania aspektów chorobotwórczych gospodarki rynkowej, które wyraźnie charakteryzują wykłady z 1953 roku, ustąpiły miejsca sceptycyzmowi w obliczu rosnącego narcyzmu społecznego [009] i nekrofilii. Ta sceptyczna postawa nasiliła się jeszcze w kolejnych latach, tak że Fromm w 1970 roku mówi o „kryzysie współczesnego społeczeństwa“, niezwykłym w historii ludzkości, ponieważ jest kryzysem życia jako takiego (E. Fromm, 1970, s. 159).

Fromm był przekonany o tym, że nasza przyszłość w decydującym stopniu zależy od tego, czy świadomość obecnego kryzysu będzie w stanie zmotywować najzdolniejszych ludzi do poświęcenia się nauce o człowieku, która na nowo postawi go w centrum ich zainteresowania. Tylko dzięki intensywnym wysiłkom można pokonać choroby psychiczne współczesnego społeczeństwa. Jego pojmowanie nauki humanistycznej o człowieku nigdzie nie wyraża się wyraźniej i konkretniej jak w krótkiej programowej rozprawie zatytułowanej Instytut Nauk o Człowieku, napisanej w 1957 roku. Z inicjatywy publicystki Ruth Nandy Anshen Fromm dążył przez pewien czas do założenia własnego instytutu, który realizowałaby humanistyczną ideę nauki. Fakt, iż nigdy nie doszło do stworzenia tego instytutu, nie umniejsza wartości jego wyobrażeń dotyczących humanistycznych nauk o człowieku.

Tom ten zawiera na koniec rozprawę naukową „Czy człowiek jest z natury leniwy?“. Części rękopisu powstały wcześniej w związku z książką pt. „Anatomia ludzkiej destrukcyjności“ (1973). Opracowana w 1974 roku rozprawa miała stanowić pierwszą część nowej książki, której Fromm już w liście pod koniec października 1973 roku nadał roboczy tytuł „Mieć czy być“. Fakt nieumieszczenia przez Fromma rozprawy w książce „Mieć czy być?“ (1976) może mieć związek z tym, że wykraczałaby ona poza ramy tej książki. W niniejszym tomie czytelnikowi zostaje udostępniony zacierpnięty z manuskryptu rozdział „Stopnie istnienia“, opublikowany dopiero 15 lat po jego powstaniu w tomie wydanym pośmiertnie pn. „O sztuce istnienia“ (1989), podobnie jak rozprawa „Czy człowiek jest z natury leniwy?“. [010]

Pytanie, czy człowiek jest leniwy z natury, okazuje się po bliższej analizie kwestią zasadniczą w rozumowaniu Fromma, poruszając równocześnie poważny problem teraźniejszości: czy można przezwyciężyć obecny kryzys ludzkości. W trzecim wykładzie z 1953 roku Fromm wyjaśnia, że rozsądny i uczuciowy związek z rzeczywistością jest nie tylko kryterium decydującym o zdrowiu psychicznym, lecz także stanowi własne psychiczne źródło energii, któremu jednak grozi wyczerpanie na skutek wyobcowującego oddziaływania gospodarki rynkowej. Patologię normalności należy rozumieć jako rosnącą niezdolność człowieka do aktywnego kontaktu z rzeczywistością. Właśnie tego dotyczy pytanie, czy człowiek jest z natury leniwy i

Propriety of the Erich Fromm Document Center. For personal use only. Citation or publication of material prohibited without express written permission of the copyright holder.

Eigentum des Erich Fromm Dokumentationszentrums. Nutzung nur für persönliche Zwecke. Veröffentlichungen – auch von Teilen – bedürfen der schriftlichen Erlaubnis des Rechteinhabers.

---

bierny. Czy człowiek musi zostać zmotywowany przez bodźce do aktywnego kontaktu z rzeczywistością, czy też posiada wrodzone dążenie do bycia aktywnym i do kontaktu z rzeczywistością? Fromm próbuje znaleźć w różnych gałęziach nauki, przede wszystkim w neurofizjologii, potwierdzenie dla swego przekonania, że zasadniczo człowiek posiada zdolność do samorealizacji, a rozwój psychiczny i zdrowie psychiczne są bezpośrednim wyrazem aktywnego, w nim samym zakorzenionego zainteresowania rzeczywistością, podczas gdy przeciwstawne założenia naukowe w rzeczywistości opowiadają się za patologią normalności.

Podział książki i wszystkie nagłówki pochodzą od wydawcy, z wyjątkiem rozdziału „Humanistyczna Nauka o Człowieku“. Ponadto uwagi edytorskie i opuszczone fragmenty tekstu zostały ujęte w kwadratowe klamry.